

TÜMCE ÖGESİ OLUŞLARI BAKIMINDAN EYLEMSİLİ YAN TÜMCELER VE GİRİŞİK BİRLEŞİK TÜMCE*

Çiğdem KALEGERİ

Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye
ckalegeri@mersin.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-9567-6534

Makale Geliş Tarihi: 27/11/2021

Makale Kabul Tarihi: 07/04/2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Kalegeri, Ç., (2022). Tümce ögesi oluşları bakımından eylemsili yan tümceler ve girişik birleşik tümce, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(49),236-252.

Öz

Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında, araştırmacıların yan tümcesi eylemsi ile kurulan tümcelerin girişik birleşik tümce olması hususunda uzlaşamadıkları görülmektedir. Araştırmacılar, bu hususta, bazı kıstaslar üzerinde anlaşmamaktadır. Bu kıstaslardan biri eylemsilerin bir iş, oluş ve hareket bildirmek gibi eylemlere has özelliklerini tam anlamıyla yitirip yitirmediğidir; başka bir ifadeyle biçimsel ve anlamsal bakımdan yargı bildirip bildirmediğidir. Bir başka kıstas ise eylemsilerin zaman, kişi ve sayı ekleri gibi çekimli eylemlere gelen ekleri üzerine alabilmesinin, eylemsilerin eylem olma özelliğini tam olarak yok edip etmediğidir. Bunun yanı sıra, biçimsel olarak içinde eylemsi bulunan tümcelerin öğelerine ayrılabilmesi ve eylemsili yan tümcenin temel tümcenin ögesi olabilmesi de bu tümceleri girişik birleşik tümce kabul eden araştırmacıların öne sürdüğü bir kıstastır.

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen kıstaslardan sonuncusu ele alınmıştır. Girişik birleşik tümceyi kabul eden araştırmacılara göre, bu tür tümcelerde yan tümce temel tümcenin bir ögesi konumundadır. Yani yan tümce, temel tümcenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, zarf tümleci, ilgeç tümleci olabilir ya da bu öğelerden birini tümleyebilir.

Eylemsilerle kurulmuş bir yan tümce, doğrudan temel tümcenin anlamını etkiler ya da bu tür bir yan tümce; temel tümceye bağlanan başka bir yan tümcenin anlamını etkiler ve dolaylı yoldan temel tümceyi tamamlar. Kimi tümcelerde ise birden fazla eylemsinin kullanılması ile her iki durumun da ortaya çıktığı görülür.

Anahtar Sözcükler: *Girişik birleşik tümce, eylemsi, temel tümce, yan tümce, tümce ögesi.*

---

*- Bu makale Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 16.07.2012 tarihinde kabul edilen "Türkiye Türkçesinde Birleşik Tümce" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

VERBAL CLAUSES IN TERMS OF BEING AN ELEMENT OF THE SENTENCE AND COMPLEX COMPOUND SENTENCES

Abstract

In the grammar resources of Modern Turkish, it is seen that the researchers cannot agree on the fact that the sentences formed with the verbals are complex compound sentences. Researchers cannot agree on some criteria in this regard. One of these criteria is whether the verbs have completely lost their properties, such as declaring a work, being, or movement; in other words, whether it declares a judgment in terms of form and meaning. Another criterion is whether verbs can take on the affixes of finite verbs such as time and person suffixes, whether it completely destroys the verb's feature of being a verb. In addition, it is a criterion put forward by researchers who accept these sentences as complex compound sentences that can be formally divided into their components and the verb clause being the element of the main sentence.

In this study, the last of the above-mentioned criteria is discussed. According to the researchers who accept the complex compound sentence, the clause is an element of the main sentence in such sentences. That is, the clause can be the subject, object, indirect object, adverbial complement, prepositional complement of the basic sentence or can complement one of these elements.

A clause constructed with verbals directly affects the meaning of the main clause. Or this kind of clause it affects the meaning of another clause that connects to the main clause and indirectly completes the main clause. In some sentences, it is seen that both situations occur with the use of more than one verbal.

Key Words: *Complex compound sentence, verbals, main sentence, clause, element of sentence.*

Giriş

Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında, araştırmacıların yan tümcesi eylemsi ile kurulan tümcelerin girişik birleşik tümce olup olmadığı hususunda fikir birliğine varamadıkları görülmektedir. Araştırmacılar, eylemsilerin bir iş, oluş ve hareket bildirmek gibi eylemlere has özelliklerini tam anlamıyla yitirip yitirmediği ve zaman, kişi ve sayı ekleri gibi çekimli eylemlere gelen ekleri üzerine alabilmesinin, eylemsilerin eylem olma özelliğini tam olarak yok edip etmediği konularında farklı görüşler beyan etmektedir. Zülfikar (1969, s. 105), Koç (1990, s. 309), Ediskun (1992, s. 249), Bozkurt (1995, s. 224), Salman (1999, s. 190), Güneş (2001, s. 185), Bilgin (2002, s. 430), Sebzecioglu, (2004, s.154), Bayraktar (2004, s. 44), Demircan (2005, s. 111), Kara (2012, s. 647) gibi bazı araştırmacılar eylemsilerin eylem olma özelliklerini tamamen yitirmediğini savunmaktadır. Bu araştırmacılara göre, eylemsiler de çekimli eylemler gibi zaman, kişi ekleri alabilir ve iş, oluş ve hareket bildirebilir.

Dizdaroglu (1976, s. 458), Korkmaz (1996, s. 14), Karahan (2000, s. 18-19), Aydın (2005, s. 29), Özkan ve Sevinçli (2008, s. 168), Aktan (2009, s. 129), Tosun ve Koç (2014, s. 976) gibi araştırmacılar ise bu görüşe karşı çıkmaktadır. Aydın (2005, s. 29), yan tümcelerin kuruluş bakımından bir tümce değerinde olduğunu ancak anlam bakımından temel tümceye bağlı olduğunu, bu sebeple dilek ya da koşul kipi ve eylemsilerle kurulan yan tümcelerin bağımsız yargı bildirmediklerini ifade etmiştir. Bu araştırmacılara göre eylemsiler yargı bildirmez ve eylemsilerin sözcük türü olarak diğer ad, sıfat ve zarflardan bir farkı yoktur. Bunun ispatı olarak da eylemsilerin adlara gelen ekleri alabilmelerini öne sürmüşlerdir. Tosun ve Koç (2014, s. 976),

“eylemsilerin zaman ve kişi kategorileri bakımından eksik olduğunu, bundan dolayı eylemsili yapılarda yan tümceler tam bir oluşu, kılışı ve durumu ifade etmek yerine, temel yargıyı tamamlamaya dayalı bir amaçla kullanım alanına çıkmış gibi görüldüğünü” ifade etmiştir. Araştırmacılar, bu yan tümceler ancak birer söz öbeği olabileceğini belirtmişlerdir.

Bu hususta, çekimli eylem terimini ölçüt almak uygun bir yaklaşım olabilir. Çünkü çekimli eylem, yapısal bir ölçüttür. Chomsky'nin Üretimsel Dönüşümlü Dil Bilgisi Kuramı'nda da bu yapısal bakış açısını görmek mümkündür. Bu kurama göre, derin yapı tümcenin soyut yapısıdır. Yüzey yapı ise bu soyut yapının dönüşümler sonucu sese dönüşmüş hâlidir. Yani derin yapı tümcenin anlamsal, yüzey yapı ise biçimsel yanıdır. Üretimsel Dönüşümlü Dil Bilgisi Kuramı ile derin yapıdaki bağımsız iki yargının yüzey yapıda nasıl birleşik tümce hâline girdiği açıkça görmek mümkündür.

Bu tartışmaların yanı sıra biçimsel olarak içinde eylemsi bulunan tümceler ögelerine ayrılabilmesi ve eylemsili yan tümcenin temel tümcenin ögesi olabilmesi de bu tümceleri girişik birleşik tümce kabul eden araştırmacıların öne sürdüğü bir kıstastır (Koç, 1976, s. 458; Şimşek, 1987, s. 255; Ediskun, 1992, s. 384; Banguoğlu, 2000, s. 564-565; Gencan, 2001, s. 156; Delice, 2003, s. 143; Hepçilingirler, 2006, s. 285; Demir, 2006, s. 247-248 Erdoğan, 2015, s. 246). Bu araştırmacılara göre, eylemsili yan tümceler, iki tümce bir araya getirilerek tek bir tümce oluşturulmak istendiğinde tümcelerden birinin bir eylemsi ya da eylemsi öbeğine dönüştürülmesi ile oluşturulan yapılardır. Bu yapılar, bir temel tümce gibi bağımsız olarak kullanılamasa da bir tümcede bulunması gereken dizimsel özelliklere sahiptir. Erdoğan (2015, s. 246), bu durumu şöyle izah etmektedir: “Şöyle ki, bir fiilimsi öbeğine bakıldığı zaman [fiil tabanı+fiilimsi eki] yapısında olup tıpkı yüklem gibi görev yapan bir yönetici öge ve bu ögeye bağlı özne, nesne, zarf tümleci ve dolaylı tümleç gibi çeşitli ögelerin varlığı dikkat çeker.”

Bu hususta da yapısal bir ölçüt olarak Üretimsel Dönüşümlü Dil Bilgisi Kuramı'ndan yararlanılabilir. Bu kurama göre, eylemsiler eylem kökenli sözcükler olduklarından ve eylem özelliklerini yitirmediklerinden öge alabilirler. Dolayısıyla eylemsiyle kurulan yan tümce içeren tümceler girişik birleşik tümce olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada da tümce ögesi oluşları bakımından eylemsili yan tümceler ele alınmış, bu yan tümceler temel tümcenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, zarf tümleci, ilgeç tümleci olabildiği ya da bu ögelerden birini tümleyebildiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, kaynak inceleme yöntemi ile veri toplanmıştır. İncelenen kaynaklardaki girişik birleşik tümce ile ilgili veri titizlikle belirlenmiş ve çalışmanın çatısı bu veriler ışığında oluşturulmuştur. Sonraki aşamada, elde edilen veriler eşzamanlı olarak karşılaştırılıp değerlendirilmiş ve araştırmacıların konuya bakışları ve konuyu ele alış biçimleri ortaya konulmuştur.

Bölümlerde kullanılan örnek tümceler, Türk edebiyatının Millî Edebiyat döneminden günümüze kadar gelen çeşitli dönemlerine ait edebî anlatı türleri içerisinden seçilmiştir. Bu çalışmada, Türk edebiyatının önde gelen roman ve öykülerinden oluşturulmuş toplam 16 eserlik

bir bütünceden faydalanılmıştır[†]. Bütüncedeki eserlerin başlangıç sayfalarından itibaren ilk otuz sayfası taranmış ve bu eserlerden örnek olarak alınan tümcelerin yazımında bunların aslına bağlı kalınmıştır. Tüm bu süreçte verilere eleştirel ve nesnel bir bakış açısı ile yaklaşılmıştır.

Eylemsili Yan Tümceler

Girişik birleşik tümceyi kabul eden araştırmacılara göre, bu tür tümcelerde yan tümce temel tümcenin bir ögesi konumundadır. Yani yan tümce, temel tümcenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, zarf tümleci, ilgeç tümleci olabilir ya da bu ögelerden birini tümleyebilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 193; Şimşek, 1987, s. 255; Ediskun, 1992, s. 384; Banguoğlu, 2000, s. 564-565; Güneş, 2001, s. 346; Bilgin, 2002, s. 530; Delice, 2003, s. 143; Ulaş, 2003, s. 40; Hepçilingirler, 2006, s. 285; Hengirmen, 2007, s. 362; Gencan, 2001, s. 156; Koç, 1990, s. 458; Demir, 2006, s. 247-248).

Koç (2002, s. 431), girişik tümce kurma hususunda asıl yükün ulaçların üzerinde olduğunu belirtmiştir. Bu konuda ikinci sırayı ortaçlar, üçüncü sırayı ise çok sınırlı sayıda da olsa masterlar alır.

Banguoğlu (2000, s. 571), bünyesinde ulaç barındıran bir yan tümcenin tamamıyla zarf hükmünde olduğunu ve temel tümce içerisinde bir zarfın alabileceği bütün işleyişleri alabileceğini ifade etmiştir. Zarf hükmündeki bir yan tümce, diğer basit zarflarda da olduğu gibi iki türlü kullanılır. Bu kullanıma göre de temel tümce içindeki yeri ve anlatımı değişir.

Bu kullanımlardan ilki, yan tümcenin temel tümcenin yüklemine doğrudan doğruya zarf olması hâlidir. İkincisi ise yan tümcenin temel tümcede bir öge olarak zarfın yerini almasıdır.

Güneş (2001, s. 346), girişik birleşik tümcelerde ortaç grubuna dönüşen bir bağımsız tümcenin, bir temel tümcenin unsurlarından birinin sıfatı konumuna geçebileceğini ifade etmiştir. Bu tür tümcelerde ortaç grupları temel tümcenin yapısıyla iyice kaynaşır. Bu sebeple birden fazla yükleme olayı gerçekleşir.

Delice'ye (2003, s. 144) göre ortaç eki, kendine bağlı unsurlarla bir tümcenin yöneticisi olan eyleme gelerek onu başka bir tümcenin herhangi bir ögesine ya da bir sözcük türüne dönüştürür. Bu ek, üzerine bir ad çekim eki aldığı anda işlev itibarıyla master eki görevi görür. Yan tümcesi ortaç öbeği olan tümcelerde, sıfatı ortaç öbeğinden oluşan sıfat tamlamalarının ad unsuru kullanılmayabilir. Bu durumda, ortaçlı yan tümce zamir göreviyle kullanılır ve temel tümcenin öznesi veya nesnesi olur. Bu tür eksilteli kullanımlarda ad unsurunun üzerindeki ekler ortaç ekinin üzerine gelerek ortacı temel tümcenin adlarla oluşturulan başka bir ögesine dönüştürebilir.

[†] Örnek tümcelerde kullanılan metinlerin kısaltmaları şöyledir: AHT: Ahmet Hamdi TANPINAR, Aİ: Attila İLHAN, EŞ: Elif ŞAFAK, HAT: Hasan Ali TOPTAŞ, HEA: Halide Edip ADIVAR, İA: İnci ARAL, İOA: İhsan Oktay ANAR, İP: İskender PALA, KT: Kemal TAHİR, OK: Orhan KEMAL, OP: Orhan PAMUK, SA: Sabahattin ALİ, Sİ: Selim İLERİ, YK: Yaşar KEMAL, YKK: Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, ZÖL: Zülfü Ömer LİVANELİ.

Dizdaroglu (1976, s. 196) ise ortaçların ancak bir tümcede bir durumu, oluşu, edimi bildirir biçimde kullanıldıklarında yan tümce kurabileceklerini belirtmiş ve ortaçların yan tümce kurabilmelerini bazı kurallara bağlamıştır: “Ortaçların tümcemi kurabilmeleri; yalın olarak özne ve belirteç tümleci, durum takısı olarak da nesne ve dolaylı tümleç görevinde kullanılmaları, ya da tamlamada tamlanan olmaları koşuna bağlıdır. Tümcenin bir ögesi olmayan ortaçlar, yan yargı taşımaz ve tümcemi kuramazlar.”

Delice’ye (2003, s. 143) göre, bünyesinde mastar öbeği barındıran tümcelerde, mastar eki bir tümceyi başka bir tümcenin öznesi, nesnesi, zarf tümleci ve yüklemi hâline getirir. Aynı ek, bir tümceyi temel tümce içinde herhangi bir sözcük türüne de dönüştürebilir. Dizdaroglu (1976, s. 194) ise mastarlı girişik tümcelere ilgili bazı önemli uyarılar yapmıştır. Buna göre bir girişik tümcede aynı yapıdaki mastardan ancak bir tane bulunabilir.

Temel Tümcenin Ögesi Olan Eylemsili Yan Tümceler

Eylemsilerle kurulmuş bir yan tümce, doğrudan temel tümcenin anlamını etkiler ya da bu tür bir yan tümce; temel tümceye bağlanan başka bir yan tümcenin anlamını etkiler. Böylece dolaylı yoldan temel tümceyi tamamlar. Kimi tümcelerde ise birden fazla eylemsinin kullanılması ile her iki durumun da ortaya çıktığı görülür.

Temel Tümceyi Doğrudan Etkileyen Eylemsili Yan Tümceler

Girişik birleşik tümcede, eylemsinin yan tümcenin sonunda bulunması yan tümceyle temel tümce arasında doğrudan bir ilişki kurar. Dizdaroglu’na (1976, s. 201) göre, içerisinde eylemsi bulunan her tümce girişik birleşik tümce değildir. Bir tümcedeki eylemsi, yüklemle doğrudan ilgi kurmamişsa, bir tamlamada tamlanan ya da bir öbekte bitim sözcüğü değilse o tümce girişik tümce olamaz. Bu hususta Banguoğlu da aynı görüştedir. Banguoğlu’na (2000, s. 571) göre, yan tümcesi eylemsilerle kurulan girişik birleşik tümcelerde, yan tümcenin yüklemi eylemsi olmalıdır. Bu görüşleri örnekler üzerinden açıklamak uygun olacaktır:

1. Cevabımı *beklemeden* / bana yanında *yer açtı*. (SA, 13)

ZT[‡]

Y[§]

Yukarıdaki girişik birleşik tümcenin yan tümcesinin sonunda *beklemeden* ulacı bulunmaktadır. Bu yan tümce, temel tümcenin zarf tümleci konumundadır ve temel tümcenin yüklemine anlamca tamamlamaktadır. Yan tümce, doğrudan temel tümcenin yüklemine bağlandığından yüklem anlamını da doğrudan etkilemektedir.

Burada gözden kaçmaması gereken bir husus bulunmaktadır. Eylemsinin sonda bulunduğu bir yan tümcede, bu eylemsi ulaç ise yan tümce temel tümcenin zarf tümleci konumundadır. Ancak kimi zaman, yan tümcesi mastarla yahut ortaçla kurulan girişik birleşik tümcelerde, bu eylemsilerin *için, ile, gibi, kadar* vb. ilgeçlerle ya da *sonra, önce, zaman, vakit* vb. zaman ifade eden sözcüklerle öbek kurduğu görülmektedir. Bu öbekler de temel tümcenin zarf tümleci görevine girer (Hepçilingirler, 2006, s. 288).

[‡] ZT: Zarf tümleci.

[§] Y: Yüklem.

Şimşek (1987, s. 258), “Ortaçlara Dayalı Girişik Tümceler” başlığı altında ortaçların eylem çekimine girmediğini ancak aldıkları eklerden dolayı zaman kavramı taşıyabileceklerini ifade etmiştir. Şimşek’e göre, ortaçlarla kurulan yan tümcelere ortaç tümceciği denir. Araştırmacı, ortaçlarla kurulan yan tümcelerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır: a- Önad Görevinde Ortaç Tümceciği, b- Özne Görevinde Ortaç Tümceciği, c- Nesne Görevinde Ortaç Tümceciği, ç- Dolaylı Tümleç Görevinde Ortaç Tümceciği, d- Yüklem Görevinde Ortaç Tümceciği, e- Belirten Görevinde Ortaç Tümceciği.

2. Soru birkaç kez daha *tekrarlandıktan sonra* Zehra duyduğunu *söylüyor* (...)

ZT

Y

(ZÖL, 14)

Yukarıdaki tümcede, zarf tümleci konumundaki yan tümcede yer alan eylemsi bir ulaç değil, ortaçtır. Eyleme getirilen *-Dik/-DUK* eki ile ortaç yapıldığı malumdur (*oku-duk-u* kitap, *yaşadık-ım* şehir). Bu ek, eklendiği eyleme bağlı olarak sınır vurgulamada rol oynar (Karadoğan, 2008, s. 519-527). *-Dik/-DUK* ekinin tarihî ve çağdaş Türk dillerindeki işlekliliğinin nedeni iyelik ekleri, ad durum ekleri gibi çeşitli eklerle kalıplaşması veya ilgeçlerle birlikte kullanılarak ulaç yapıları oluşturmaya da bağlıdır (Doğan, 2016, s. 724-725). Yukarıdaki tümcenin de bu hususa bir örnek teşkil ettiği görülmektedir.

Aşağıdaki örnek tümceler 3 ve 4’te yan tümcede yer alan eylemsi bir ortaçtır. Örnek tümceler 5 ve 6’da ise mastardır. Bunlar, kendilerinden sonra gelen ilgeçler ya da zaman ifade eden sözcüklerle birleşerek birer öbek oluşturmuşlardır. Bu öbekler, zarf tümleci göreviyle doğrudan temel tümcenin anlamını tamamlamaktadır.

3. Artık kursa devam etmeyeceğini *beyan ettiği vakit*, hem dedesi hem pederi

ZT

hem de mâderi *saçını başını yolmuş* (...) (İOA, 12)

Y

4. Oltama balık *vurasıya kadar* beni *eğlerdi*. (İP, 3)

ZT

Y

5. Fakat anlamın tamamlanması *için* cümlenin devrik olması *şarttı*. (İOA, 30)

ZT

Y

6. *Sinemaya gitmeden önce* Atlantik’te *–ayaküstü atıştırmanın ilk*

ZT

mekânlarındandı–sosisli sandviç yer, havuç suyu içerdim. (Sİ, 14)

Y

Y

Daha önce ifade edildiği gibi, sonda bulunan bir mastarla kurulmuş yan tümceler, temel tümcenin herhangi bir ögesi olabilir. Aşağıdaki tümcenin yan tümcesi *dokunmak* mastarıyla bitmektedir. Mastarlı bu yan tümce, temel tümcenin belirtisiz nesnesi konumundadır. Dolayısıyla temel tümcenin yüklemine doğrudan etkilemektedir.

7. Sonra / hislerine dokunmak / istiyorum. (YKK, 43)

B'siz N** Y

Aşağıdaki girişik birleşik tümcenin yan tümcesi de bir önceki tümcede olduğu gibi bir mastarla (*sakınmak*) kurulmuştur. Bu yan tümce, temel tümcenin öznesi konumundadır. Dolayısıyla temel tümcenin yüklemine anlamını tamamlamakta ve doğrudan etkilemektedir.

8. Sakınmak / (da) kâr etmiyordu sanki. (EŞ, 39)

Ö** Y

Bu örnekteki yan tümce ise *düşmeye* mastarıyla kurulmuştur ve temel tümcenin dolaylı tümleci konumundadır. Yani temel tümcenin yüklemine doğrudan etkilemektedir.

9. Bir an sonra tek tük şarapnel parçaları bahçeye düşmeye / başladı. (AHT,

DT** Y

23)

Görüldüğü gibi, yalnızca yan tümcenin yüklemi konumundaki eylemsilerle oluşturulan tümcelerin girişik birleşik tümce olabileceği görüşü doğru değildir. Bir girişik birleşik tümcede eylemsi ya da eylemsiler yan tümcenin herhangi bir ögesi olabilirler. Ortaçlarda ve mastarlarda görüldüğü gibi *için, ile, gibi, kadar* vb. ilgeçlerle ya da *sonra, önce, zaman, vakit* vb. zaman ifade eden sözcüklerle öbek kurarak temel tümceyi doğrudan etkileyen bir öge olma işlevi kazanabilirler.

Temel Tümceyi Dolaylı Olarak Etkileyen Eylemsili Yan Tümceler

Araştırmacıların eylemsili bir yan tümcenin temel tümceye doğrudan öge olabilmesi için eylemsi eki almış sözcüğün ögenin sonunda yer alması gerektiği, bu sebeple ancak mastarlar ve ulaçlar ile kurulan yan tümcelerin temel tümcenin doğrudan ögesi olabileceği düşüncesinden bahsedilmişti. Ancak ortaçlar da kendilerinden sonra gelen ilgeçler yahut zaman sözcükleriyle birleşerek tümcenin zarf tümleci olabilirler.

Bununla birlikte, ortaçlar yalnızca zarf tümleci içinde değil, temel tümcenin anlamını doğrudan etkileyen bütün tümleç türlerinin içinde yer alabilir. Fakat ortaçlar, tümcede sıfat görevinde olduklarından bir addan önce kullanılırlar. Bu sebeple herhangi bir ögenin sonunda yer alıp, temel tümceyi doğrudan etkilemezler.

10. Gülbahar önüne geçilmez bir coşkunlukla / düşünüyordu her şeyi. (YK, 37)

ZT Y

Yukarıdaki girişik birleşik tümcenin yan tümcesi *önüne geçilmez* ortacıyla kurulmuştur. Bu ortaç ardından gelen *coşkunluk* adını nitelemektedir. Yani buradaki ortaç, yan tümcenin anlamını doğrudan etkilemektedir.

önüne geçilmez (bir) coşkunluk

** B'siz N: Belirtisiz nesne.

** Ö: Özne.

** DT: Dolaylı tümleç.

S^{§§} A^{***}

Ancak yan tümcenin temel tümcenin yüklemine doğrudan etkilediği göz önüne alındığında, yan tümceyi doğrudan etkileyen ortaç, bu vesileyle temel tümcenin yüklemine dolaylı yoldan etkilemiş olmaktadır.

11. Bütün ömrümü birlikte geçirdiğim nakkaş kardeşlerimin çoğu her akşam

B'li N⁺⁺⁺

gelirler. (OP, 24)

Y

Buradaki girişik birleşik tümcede de yan tümce bir ortaçla kurulmuştur. Yan tümcede yer alan *geçirdiğim* ortacı, temel tümcede belirtili nesne görevinde bulunan yan tümcenin anlamını doğrudan etkilemektedir.

Bütün ömrümü birlikte geçirdiğim nakkaş kardeşlerim/in çoğu

S A A

Bir önceki tümcede anlatılan sebeplerden, ortaçlı yan tümcenin temel tümcenin yüklemi üzerinde dolaylı bir etkisi vardır.

12. İkinci geceyi, bozkırı âdeta tek başına bekleyen beyaz kireç sıvalı geniş bir

DT

handa geçirmişlerdi. (AHT, 24)

Y

Yukarıdaki girişik birleşik tümcenin yan tümcesi *bekleyen* ortacıyla kurulmuştur. Temel tümcenin dolaylı tümleci görevindeki bu yan tümce, temel tümcenin yüklemine dolaylı olarak etkilemektedir.

bozkırı âdeta tek başına bekleyen (beyaz kireç sıvalı geniş bir) handa

S S S S S A

Yukarıdaki örnek tümcelerde de görüldüğü gibi temel tümcenin herhangi bir ögesinin sonunda yer almayan bir eylemsi ile kurulmuş yan tümceler, temel tümceyi dolaylı olarak etkiler. Yan tümcenin içerisinde yer alan eylemsi, bu yan tümcenin bir ögesi konumundadır. Bu eylemsi yan tümceyi, yan tümce de temel tümcenin yüklemine etkiler. Dolayısıyla bu tür tümcelerde dolaylı bir etkileşim söz konusudur.

Yan tümcesi temel tümcenin yüklemine dolaylı olarak etkileyen girişik birleşik tümcelerde, ortaçların daha sık kullanıldığı göze çarpmaktadır. Ortaçların niteleme görevli sözcükler olması ve ardından gelen bir adı nitelemesi bu duruma sebep olarak gösterilebilir.

^{§§} S: Sıfat.

^{***} A: Ad.

⁺⁺⁺ B'li N: Belirtili nesne.

Birden Fazla Eylemsi Barındıran Yan Tümceler

Çalışmamızın bu bölümünde bir girişik birleşik tümcede yan tümcenin birden fazla eylemsi barındırması hâlinde öge olarak temel tümcede nasıl işlem görmesi gerektiği açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak bundan önce girişik birleşik tümcelerın birden fazla eylemsi içermesi durumu üzerinde durmak gerekmektedir.

Bazı araştırmacılara göre girişik birleşik tümcelerde eylemsiler birbirlerini ya da başka türden bir sözcüğü tümleyebilir ve bir tümcede, yan tümce görevinde, eylemsi türlerinin ikisi ya da hepsi bulunabilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 458). Bununla bitlikte, yan tümcesi eylemsiyle kurulan bir girişik birleşik tümcede aynı yapıdaki eylemsiden ancak bir tane bulunabilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 194).

Yan tümcesi eylemsilerle kurulan girişik birleşik tümcelerde, kimi zaman yan tümcenin hem içinde hem sonunda bir eylemsi bulunur. Böyle bir durumda, yan tümcenin temel tümcenin yüklemine doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı etkileyeceği tartışma konusudur. Bu hususu da örnek tümceler üzerinden değerlendirmek uygun olacaktır.

22. İhsan'ı hasta bırakarak gitmeye / mecbur kalırsa? (AHT, 21)

DT

Y

Yukarıdaki girişik birleşik tümcenin yan tümcesi bir ulaç ve bir master barındırmaktadır. Böyle bir durumda, eylemsi türü ne olursa olsun, söz dizimine göre ilk sıradaki eylemsi öncelikli olarak değerlendirilmelidir:

İhsan'ı hasta bırakarak giderse?

ZT

Y

Görüldüğü gibi yan tümce bağımsız bir tümceye dönüştürüldüğünde yan tümcenin sonunda yer alan master, bu yeni tümcenin yüklemi konumuna gelmektedir. Dolayısıyla *bırakarak* ulacı bu tümcenin zarf tümleci olmaktadır. Yani *bırakarak* ulacı, yüklem konumuna getirilen yan tümcenin son sözcüğü olan *gitme* masterını doğrudan etkilemektedir.

Örnekteki asıl tümceye bakıldığında ise *gitmeye* masterı ile biten yan tümcenin temel tümcenin dolaylı tümleci olduğu görülmektedir. Yani bu yan tümce temel tümcenin yüklemine doğrudan etkilemektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus eylemsilerin tümcedeki sırasıdır. Bırakarak ulacı yan tümcenin, *gitmeye* masterı ise temel tümcenin birer ögesini oluşturan yan tümceler kurmuşlardır. Dolayısıyla yan tümcenin bir ögesi konumunda olan ulaçlı yan tümce, temel tümcenin bir ögesi olan masterlı yan tümcenin içinde kalmakta ve temel tümcenin yüklemine dolaylı yoldan etkilemektedir. Bir girişik birleşik tümcede böyle bir durumla karşılaşıldığında temel tümcenin yüklemine doğrudan etkileyen eylemsi temel alınmalıdır. Çünkü yüklemle olan ilişkisi bakımından yan tümcenin sonunda bulunan bu eylemsi önceliklidir.

23. Hele yatak çarşaflarını sigara külüne bulayıp yatakta sigara içişi, Emine'yi

B'li N

zıvanadan çıkarıyordu. (HEA, 18)

Y

Burada da temel tümcenin belirtili nesnesi konumunda bir eylemsili yan tümce mevcuttur. Önceki örnekte yaptığımız gibi, bu tümceyi dönüştürdüğümüzde şöyle bir sonuç çıkacaktır:

(Hele) yatak çarşaflarını sigara külüne bulayıp yatakta sigara ıçiyordu.

ZT DT B'siz N Y

Görüldüğü gibi bulayıp ulacıyla biten yan tümce dönüştürülen tümcenin zarf tümleci görevindedir ve asıl örnekteki tümcenin yüklemiyle doğrudan ilişkisi yoktur. Bu ilişki, ıçışı mastarı ile temel tümcenin yüklemi arasında mevcuttur. Dolayısıyla burada temel alınması gereken, asıl tümcenin yan tümcesinin sonunda bulunan mastarın temel tümcenin yüklemine doğrudan etkilemesidir.

Yukarıdaki örneklerin ışığında, bir girişik birleşik tümcede aynı ya da farklı yan tümceler içerisinde birden fazla eylemsi bulunabildiği söylenebilir. Bu eylemsilerin farklı türde olması gerekmez. Bir tümcede aynı türde eylemsiden birden fazla bulunabilir. Her durumda bu tür tümceler girişik birleşik tümcedir.

Aynı yan tümcede farklı türde eylemsi

13. Ellerinde olan ve olmıyan her şeylerini başkalarına terk edip / parasız

O⁺⁺⁺ U^{§§§}

pulsuz / kamarotluk / etmezler. (Aİ, 15) Y^{T****}=O+U

14. Kar, / benim imzam olarak görülebilecek bütün izleri / örtüp / yok etmiş.

U O

(OP, 27) Y^T=U+O

Aynı yan tümcede aynı türde eylemsi

15. Tefrik / evlilik hayatının bilançosunu yaparken, bu noktaya gelince /

U U

duruyor. (HEA, 17) Y^T=U+U

16. Belki bundan dolayı / çocukluk hülyalarını kafasında saklamaya, yüzünün

M⁺⁺⁺⁺

ifadesine kadar hâkim olmaya, yani iradesini kendi kendisine terbiye etmeye

M M

/ mecbur oldu. (HEA, 26) Y^T=M+M+M

17. At, / yola saçılmış saman yığınlarının, arabanın dağılmış tahtalarının

O O

+++ O: Ortaç.

§§§ U: Ulaç.

**** Y^T: Yan tümce.

++++ M: Master.

arasında / yatıyor. (İA, 12) **YT=O+O**

Farklı yan tümcede farklı türde eylemsi

18. İşi biten ayakkabı tekini / örsten çıkarp / az ilerdeki boş tahta sandığa

O U

fırlattı. (OK, 19) **YT1=O, YT2=U**

19. Fakat Mümtaz, kendisini biraz okşayınca / ağlamaya / başlamıştı. (AHT,

U M

14) **YT1=U, YT2=M**

Farklı yan tümcede aynı türde eylemsi

20. Akla ve hayata dönüşü, / Sabiha'nın doğuşu ile / olmuştu. (AHT, 15)

M M

YT1=M, YT2=M

21. Öleceğimi kederle anladığım zaman, / içimi / inanılmaz bir genişlik

O O

hissi / sardı. (OP, 11) **YT1=O, YT2=O**

Yukarıdaki tümcelerın tamamı girişik birleşik tümcedir. Bir tümcede aynı ya da farklı yan tümcelerde, aynı ya da farklı türde eylemsilerin bulunması bu tümcenin girişik birleşik tümce olmasını engellemez. Ancak bu eylemsilerin tümcede içinde buldukları öge, bunların temel tümcenin yüklemine doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemesi bakımından önemlidir.

Eylemsilerle Kurulan Yan Tümcelerın Ögelerine Ayrılması

Araştırmacıların Türkiye Türkçesinde birleşik tümcelerle ilgili hemfikir olduğu hususlardan biri, bu tümcelerdeki yargı sayısıdır. Araştırmacılara göre bir birleşik tümcede en az iki yargı bulunur. Ancak içerisinde eylemsi ya da şart kipiyle çekimlenmiş bir eylem bulunan yan tümcelerle kurulan tümcelerin yargı bildirip bildirmediğı, dolayısıyla birleşik olup olmadığı tartışma konusudur. Araştırmacıların birleşik tümcenin tanımını üzerinde ana hatlarıyla uzlaştıkları görölmektedir. Bu tanım, yargı kavramını temel almaktadır ve şu şekildedir: "İçerisinde birden çok yargı bulunan tümcelere birleşik tümce denir" (Atabay vd., 2003, s. 95; Bilgin, 2002, s. 527; Bozkurt, 1995, s. 187; Hepçilingirler, 2006, s. 281; Zülfikar, 1969, s. 142).

Eylemsilerin diğeri ad, sıfat ve zarflardan farklı olmadığını savunan araştırmacılara göre eylemsiler yargı bildirmezler ve tümcede herhangi bir ad, sıfat ya da zarf gibi işlem görürler. Bu araştırmacılar, tümce ögelerine ayrılırken de bu bakış açısını kullanırlar (Özkan ve Sevinçli, 2008, s. 168; Aktan, 2009, s. 129; Korkmaz, 1996, s. 7; Karahan, 2000, s. 18-19; Sezer, 2007, s. 104; Kulmaganbetova, 2008, s. 114).

Ancak bu görüş, eylemsilerin öge alabilmeleri gerçeğı ile çelişmektedir. Eylemsiler dışındaki sözcük türlerinin böyle bir özelliğı yoktur. Zaman ve kişi kavramına sahip olduğu daha önce gösterilen eylemsilerin öge alabilmeleri de onların yargı bildirdiğinin göstergesidir.

Eylemsilerin çekimli eylemler gibi öge alabilmesi bunların yargı bildirmesi ile eşdeğerdir (Hatiboğlu, 1982, s. 153; Şimşek, 1987, s. 253; Koç, 1990, s. 444; Bozkurt, 1995, s. 222; Banguoğlu, 2000, s. 562; Gencan, 2001, s. 155-156; Bilgin, 2002, s. 530; Ulaş, 2003, s. 40; Delice, 2003, s. 143; Hepçilingirler, 2006, s. 284; Demir, 2006, s. 246). Dolayısıyla eylemsilerle kurulan yan tümceler ögelerine ayrılabilir. Bu durum eylemsilerle kurulan yan tümcelerle oluşturulan tümceler girişik birleşik tümce olduğunun da göstergesidir. Bu hususu örnek tümceler üzerinden açıklamak daha yararlı olacaktır:

24. Gecenin içinde ayın parlattığı yüksek yalçın kayalar sabahın tâze aydınlığıyla mor mor yüze çıkarken, / anlaştılar. (OK, 14)

Gecenin içinde ayın parlattığı yalçın kayalar sabahın tâze aydınlığıyla mor mor

Ö ZT ZT

yüze çıkarken (çıktı)

DT Y

25. Bir şeyler düşünmek / lâzım. (Aİ, 12)

Bir şeyler düşünmek

B'siz N Y

26. Hastanın yanından çıkıp holden geçerken / ortadaki büyük masanın etrafına dizilmiş gördüğüm iki delikanlı ile on beş on altı yaşlarında bir genç kız, birbirlerine sokularak, / benim arkamı dönmemi beklemeden fısıldaşıp gülmeye / başlamışlardı. (SA, 28)

Hastanın yanından çıkıp holden geçerken (geçiyordum)

ZT DT Y

ortadaki büyük masanın etrafına dizilmiş gördüğüm iki delikanlı ile on beş on

altı yaşlarında bir genç kız birbirlerine sokularak benim arkamı dönmemi

Ö ZT

beklemeden fısıldaşıp gülmeye (gülmüşlerdi)

ZT ZT Y

Görüldüğü gibi eylemsilerle kurulan yan tümceler, temel tümceler gibi ögelerine ayrılabilir. Eylemsiler eylem kökenli sözcükler olduklarından ve eylem özelliklerini yitirmediklerinden öge alabilirler. Bu durum eylemsilerin yargı bildirdiğini gösterir. Dolayısıyla eylemsilerle kurulan yan tümce içeren tümceler girişik birleşik tümcedir.

Burada bir hususa daha değinmek gerekmektedir. Kimi araştırmacılar, eylemsili yan tümce ile temel tümcenin bir ya da birden fazla ögesi ortak olduğunda bu tür tümceler birleşik değil yalın tümce kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Karaağaç, 2017, s. 237; Özkan, Toker ve Aşçı, 2016, s. 126; Aktan, 2009, s. 123).

Sıralı ve bağlı tümcelerde de kimi ögeler ortak olabilir ancak bu durum bu tür tümceler için iki ayrı yargı içerdiği gerçeğini değiştirmez. Dolayısıyla ögeleri ortak olduğu için sıralı ve bağlı tümcelere yalın tümce denemez. Aynı özellik girişik birleşik tümceler için de geçerlidir. Girişik

birleşik tümcenin içinde yer alan eylemsiler de çekimli eylemler gibi yargı bildirirler. Öyleyse bir girişik birleşik tümcede de sıralı ve bağlı tümcelerde olduğu gibi birden fazla yargı vardır. Yani bu tür tümceler, yan tümcesi ve temel tümcesinin ortak ögeleri olsa bile yalın tümce olamazlar. Bu durumu sıralı, bağlı ve girişik birleşik tümce örnekleri üzerinden açıklamak uygun olacaktır:

27. Oturdu, göbeğini dizlerinin üstüne yerleştirdi. (KT, 9)
(O) *oturdu.* / (O) *göbeğini dizlerinin üstüne yerleştirdi.*

28. İmam, karısını genç kaybetti ve bir daha dünya evine girmedi. (HEA, 14)
İmam, karısını genç *kaybetti.* / İmam, bir daha dünya evine *girmedi.*

29. Soruyu cevaplamadan tabağına biber dolması aldı. (EŞ, 32)
(O) *soruyu cevaplamadı.* / (O) *tabağına biber dolması aldı.*

Yukarıdaki tümcelerde özneler ortaktır. Ancak tümcelerin hepsinde aynı özneye bağlı iki farklı yargı vardır.

Görüldüğü gibi sıralı ve bağlı tümcelerdeki benzer biçimde girişik birleşik tümcelerde de iki ayrı yargı mevcuttur. Yan tümce ile temel tümcenin ortak ögelerinin olması bu durumu değiştirmez. Dolayısıyla yan tümcesi eylemsiyle kurulan tümceler girişik birleşik tümce olarak kabul edilmelidir.

Sonuç

Girişik birleşik tümceyi kabul etmeyen araştırmacılar, dış yapıyı yani sözcüklerin biçimsel özellikleri ile tümcedeki işlevlerini ölçüt almaktadırlar. Buna göre, mastarlı, ortaçlı, ulaçlı sözcüklerin diğer ad, sıfat, zarf görevindeki sözcüklerden bir farkı yoktur. Ancak bu yaklaşım, sözcüklerin anlamsal değerini göz ardı etmektedir. Eylemsilerin diğer ad, sıfat ve zarflardan farklı olmadığını savunan araştırmacılara göre eylemsiler yargı bildirmezler ve tümcede herhangi bir ad, sıfat ya da zarf gibi işlem görürler. Bu araştırmacılar, tümce ögelerine ayrılırken de bu bakış açısını kullanırlar. Ancak eylemsileri diğer ad, sıfat ve zarflarla bir tutmak, eylemsilerin öge alabilmeleri gerçeği ile çelişmektedir. Eylemsiler dışındaki sözcük türlerinin böyle bir özelliği yoktur. Zaman ve kişi kavramına sahip olan eylemsilerin öge alabilmeleri onların yargı bildirdiğini gösterir. Eylemsilerin çekimli eylemler gibi öge alabilmesi bunların yargı bildirmesi ile eşdeğerdir. Bu nedenle, eylemsilerle kurulan yan tümcelere oluşturulan tümcelerin girişik birleşik tümce olduğunu söylemek mümkündür.

Girişik birleşik tümceyi kabul eden araştırmacılara göre, bu tür tümcelerde yan tümce temel tümcenin bir ögesi konumundadır. Yani yan tümce, temel tümcenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, zarf tümleci, ilgeç tümleci olabilir ya da bu ögelerden birini tümleyebilir. Eylemsilerle kurulmuş bir yan tümce, doğrudan temel tümcenin anlamını etkiler. Ya da bu tür bir yan tümce; temel tümceye bağlanan başka bir yan tümcenin anlamını etkiler ve dolaylı yoldan temel tümceyi tamamlar. Kimi tümcelerde ise birden fazla eylemsinin kullanılması ile her iki durumun da ortaya çıktığı görülür.

Yukarıda verilen hususlar doğrultusunda, yan tümcesi eylemsilerle kurulan tümceler, eylemsinin yerine bakılmaksızın girişik birleşik tümce olarak değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Atabay, N., Özel, S. ve Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2005). Türkçede yan tümce türleri ve işlevleri. Ankara Üniversitesi Dil Dergisi, S. 126, 29-55.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Delice, H. İ. (2003). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Demircan, Ö. (2005). *Türkiye Türkçesinde kök-ek birleşmeleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, T. (2016). Halaç Türkçesinde {-DXK} ekinin bitimsiz (çekimsiz) fiillerde kullanımları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 56, s. 723-737.
- Ediskun, H. (1992). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdoğan, Ö. (2015). Yan cümlelerin dilbilgisel anlamlı sözcük değerinde kullanımı. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 39, S. 2, 245-264.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Güneş, S. (2001). *Türk dili bilgisi*. İzmir: Çağlayan Kitabevi.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hepçilingirler, F. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kara, S. (2012). Girişik cümle problemi üzerine bir inceleme. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 7/2, 643-648.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karadoğan, A. (2008). Türkiye Türkçesindeki -Dık ve -An sıfat-fiil eklerinde sınır vurgulayışın rolü. *Türk Dili Dergisi*, 678, 519-527.
- Karahan, L. (2000). Yapı bakımından cümle sınıflandırmaları üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 583, 16- 23.
- Koç, N. (1990). *Yeni dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Koç, N. (2002). İyelik ekleri, fiilimsiler ve -sa /-se eki üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 605, 430-437.
- Korkmaz, Z. (1996). Gramer konularımızla ilgili bazı sorunlar. *Türk Dili Dergisi*, 535, 3-18.

Kulmaganbetova, A. (2008). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi arasında aktarma ile ilişkili bağımlı birleşik cümle üzerine bir inceleme*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özkan, A., Toker, M., Aşçı U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yayınları.

Özkan, M. ve Sevinçli, Ö. (2008). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.

Salman, R. (1999). Türkçede sıfat-fiil (partisip) eklerinin kalıcı isim oluşturma işlevleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 42, 189-223.

Sebzecioğlu, T. (2004). *Türkiye Türkçesinde eylemsilerle kurulan tümcelerin yapısı*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sezer, Z. (2007). *Türkiye Türkçesinde zaman yardımcı cümleli bağımlı bileşik cümle*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Matbaacılık.

Tosun, İ. ve Koç, A. (2014).Yapı bakımından tümce türleri ve yan tümce. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 9/9, 969-990.

Ulaş, A. H. (2003). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Aktif Yayınevi.

Zülfikar, H. (1969). *Dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Bütünce Kaynakları

Adivar, H. E. (2007). *Sinekli bakkal*. İstanbul: Can Yayınları.

Ali, S. (2011). *Kürk mantolu madonna*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anar, İ.O. (2014). *Galiz kahraman*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aral, İ. (2009). *Ruhumu öpmeyi unuttun*. İstanbul: Turkuvaz Yayınları.

İleri, S. (2004). *Yarın yapayalnız*. İstanbul: Doğan Kitap.

İlhan, A. (1953), *Sokaktaki adam*. Ankara: Doğuş Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1999). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kemal, O. (1962). *Eskici ve oğulları*. İstanbul: Hamle Yayınları.

Kemal, Y. (1994). *Ağrıdaki efsanesi*. İstanbul: Görsel Yayınları.

Livaneli, Z. Ö. (2015). *Konstantiniyye oteli*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Pala, İ. (2011). *Od*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Pamuk, O. (2005). *Benim adım kırmızı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şafak, E. (2006). *Baba ve piç*. İstanbul: Metis Yayınları.

Tahir, K. (1967). *Bozkırdaki çekirdek*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tanpınar, A. H. (2000). *Huzur*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Toptaş, H. A. (2009). *Harfler ve notalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

In the grammar resources of Modern Turkish, it is seen that the researchers cannot agree on the fact that the sentences formed with the verbals are complex compound sentences. Researchers cannot agree on some criteria in this regard. One of these criteria is whether the verbs have completely lost their properties, such as declaring a work, being, or movement; in other words, whether it declares a judgment in terms of form and meaning. Another criteria is whether verbs can take on the affixes of finite verbs such as time and person suffixes, whether it completely destroys the verb's feature of being a verb. In addition, it is a criterion put forward by researchers who accept these sentences as complex compound sentences that can be formally divided into their components and the verb clause being the element of the main sentence.

In this study, the last of the above-mentioned criteria is discussed. According to the researchers who accept the complex compound sentence, the clause is an element of the main sentence in such sentences. That is, the clause can be the subject, object, indirect object, adverbial complement, prepositional complement of the basic sentence or can complement one of these elements.

Method

In this study, data were collected by the source analysis method. The data about the complex compound sentence in the examined sources were determined meticulously and the framework of the study was formed in the light of these data. In the next stage, the obtained data were compared and evaluated simultaneously, and the researchers' perspectives on the subject and the way they handled the subject were revealed.

The sample sentences used in the chapters have been selected from among the literary narrative types belonging to various periods of Turkish literature from the National Literature period to the present day. In this study, a corpus of 16 works composed of the leading novels and stories of Turkish literature was used. From the beginning pages of the works in the corpus, the first thirty pages have been scanned and the originals of the sentences taken as examples from these works have been adhered to. In this whole process, the data was approached with a critical and objective point of view.

Result and Discussion

A clause constructed with verbals directly affects the meaning of the main clause or such a clause; it affects the meaning of another clause that connects to the main clause. Thus, it indirectly completes the basic sentence. In some sentences, it is seen that both situations occur with the use of more than one verbal.

In order for an verbal clause to be a direct element to the main sentence, the word with the verbal suffix must be placed at the end of the element. For this reason, only clauses formed with infinitives and gerunds can be direct elements of the main clause. However, participles can also be adverbial clauses of the sentence by combining with the preposition or time words that come after them. However, participles can be included not only in the adverbial clause, but also in all types of clauses that directly affect the meaning of the basic clause. As participles are used

as adjectives in the sentence, they are used before a noun. For this reason, they do not take place at the end of any element and directly affect the main sentence.

As it can be seen, the view that only sentences formed with verbals in the predicate position of the clause can be complex compound sentences is not correct. In an complex compound sentence, a verbal or verbals can be any element of the clause. As seen in participles and infinitives, the prepositions as *for*, *with*, *like*, etc. or by forming phrases with words expressing time as *after*, *before*, etc. verbals can gain the function of being an element that directly affects the main sentence.

The presence of the same or different verbals in the same or different clauses in a sentence does not prevent this sentence from being an complex compound sentence. However, the element of these verbals in the sentence is important in that they directly or indirectly affect the predicate of the main sentence.

Researchers who do not accept the complex compound sentence take the external structure, that is, the formal properties of the words and their functions in the sentence, as criteria. Accordingly, infinitive, participle, and gerund words are no different from words that act as other nouns, adjectives, and adverbs. However, this approach ignores the semantic value of words. According to the researchers who argue that verbs are not different from other nouns, adjectives and adverbs, verbals do not declare judgment and are treated like any noun, adjective or adverb in a sentence. These researchers also use this point of view when separating sentence elements. However, equating verbals with other nouns, adjectives and adverbs contradicts the fact that verbals can have elements. Word types other than verbals do not have such a feature. The fact that the verbals which have the concept of time and person can have elements shows that they are also having judgments. Therefore, it is possible to say that sentences formed by clauses formed by verbals are complex compound sentences.

In complex compound sentences, the clause can be the subject, object, indirect object, adverbial complement, prepositional complement of the main clause, or can complement one of these elements. A clause constructed with verbals directly affects the meaning of the main clause or it affects the meaning of another clause that connects to the main clause and indirectly completes the main clause. In some sentences, it is seen that both situations occur with the use of more than one verbal.

Yukarıda verilen hususlar doğrultusunda, yan tümcesi eylemsilerle kurulan tümceler, eylemsinin yerine bakılmaksızın girişik birleşik tümce olarak değerlendirilmelidir.

In line with the points given above, sentences formed by verbal clauses should be considered as complex compound sentences regardless of the place of the verbal.